

Kolektif Eylem Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Orhan KAYA¹, Nihal MAMATOĞLU²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de kolektif eylem çalışmalarında kullanılabilecek, psikometrik özellikleri görgül olarak ortaya konmuş, pratik ve uygulaması kolay bir kolektif eylem ölçeğini literatüre kazandırmaktır. Bu çalışma çeşitli üniversitelerde öğrenimine devam eden toplam 505 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ) araştırmacı tarafından; çeşitli protesto davranışları ve sosyal medya etkinliklerini de kapsayan toplam dokuz ifadeden oluşmaktadır. Ölçek verisi uygun yöntemlerle analiz edilmiştir. İlk olarak, Direct Oblimin rotasyonu ile yapılan faktör analizi sonunda KEÖ’nin iki alt faktörü olduğu görülmüştür. Bu alt faktörlere yüklenen ifadelerin içeriği ile tutarlı olarak; “bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler” ve “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” isimleri verilmiştir. Ölçeğin iç güvenirliliğinin tatmin edici olduğu görülmüştür. Ayrıca KEÖ’nin ölçüt bağıntılı geçerliliğine bakmak için Kimlik İşlevleri Ölçeği bir ölçüt olarak alınmış; her iki ölçeğe ait alt ölçekler ve toplam ölçek puanları arasındaki ilişkilerin anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: kolektif eylem, kimlik, protesto, Kolektif Eylem Ölçeği

Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2017). Kolektif Eylem Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nesne*, 5(9), 111-129.

¹Araştırma Görevlisi; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, orhankaya21(at)gmail.com

² Prof.Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

Yazar Notu: Bu çalışma Prof. Dr. Nihal Mamatoğlu danışmanlığında, birinci yazarın tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Collective Action Scale: The Study of Validity and Reliability

ABSTRACT

The main aim of this study is to develop a practical, easily applicable collective action scale with its empirically revealed psychometric properties, which can be used in collective action studies in Turkey. The study was conducted with a total of 505 students from various universities. Collective Action Scale (CAS), consists of a total of nine items including various protest behaviours and social media activities. The data were analysed appropriate methods. First of all a factor analysis with Direct Oblimin rotation has shown that CAS had two sub-factors. These sub factors were named as "actions that impose legal responsibility on the individual" and "actions that do not impose legal responsibility on the individual" consistent with the content of items. It was also found that internal reliability of scale was satisfying. In addition, Functions of Identity Scale was taken as a criterion to test the criterion validity of CAS. And the relations between subscales and total scale scores of both scales were found to be significant.

Keywords: collective action, identity, protest, Collective Action Scale

Kolektif eylem; sosyal bilimlerin birçok alt disiplini (sosyoloji, yönetim bilimleri, sosyal psikoloji v.b.) alanına giren konulardan biridir. Her disiplinin kolektif eylemi ele alış şeklindeki farklılıklar, herkes tarafından kabul edilebilecek bir tanımlamanın yapılmasını zorlaştırır. Kolektif eylem yaygın olarak, dezavantajlı ya da düşük statülü grupların kolektif durumunu geliştirmesine hizmet eden her türlü eylem olarak tanımlanır (Wright, Taylor ve Moghaddam, 1990). Sosyal psikolojide kolektif davranışlara ilişkin modern kuram ve araştırmaların kökenleri Le Bon'a kadar uzanır. Le Bon hangi eğitim düzeyinden ve toplumun hangi statüsünde olursa olsun bireyin insan kitlesi içinde kendi başınayken olduğundan çok daha farklı olduğunu, farklı davrandığını öne sürerek kalabalığın insan davranışı ve düşüncesi üzerindeki etkisini vurgulamıştır. İnsan kitlelerini zalim, alçak ve ilkel olarak değerlendiren Le Bon; kitleyi oluşturan bireylerin her birinin bireysel yaşamlarında bilinç düzeyinde yaşayıp düşünen ve değerlendiren varlıklarken, aynı bireylerin kitle içerisinde tamamen bilinçten uzak adeta bilinçdışı güçlerle yönlendirildiğini ifade eder (Le Bon, 1997, s. 25). Le Bon, Herbert Spencer'ın kalabalıkları meydana getiren unsurların bir toplamının olduğu ve ortaya çıkan bu toplamın, kalabalığı oluşturan her birey başına düşen bir ortalaması olduğu savını şiddetle eleştirir. Le Bon kitleleri oluşturan öğelerin dışında o kitleye has yeni karakterler ve öğelerin ortaya çıktığını savunarak; “kimyada olduğu gibi, bazı öğeler, örneğin alkaliler ve asitler yan yana getirilince, bunların ayrı ayrı sahip oldukları kimyevi özelliklerden bambaşka özelliklere sahip olan yeni bir madde oluşturmak üzere birbiriyle kaynaştıkları görülür” örneğini verir (Le Bon, 1997, s. 23). Bu şekilde Le Bon kolektif davranışın daha çok yıkıcı özelliği üzerinde durmakta, grup içinde bireyin bir başına olduğundan farklı olarak, kalabalığın olumsuz etkisi ile yıkıcı davranışlara yöneldiğinin altını çizmektedir. Buna karşılık kolektif bilinç ve bilinçsizliği reddeden McDougall'a (1921) göre düzenli her toplumun bir zihni vardır ve bu zihin bir birlik arz eder. Diğer bir ifadeyle, grup veya kalabalık dediğimiz şey belirli bir zihinsel yapı veya sisteme sahiptir ve bu sistemi oluşturan o kalabalığı oluşturan bireylerin zihni ile şekillenir. McDougall'a göre; McDougall'a toplumun zihni ile bireyin zihni karşılıklı olarak bir birini şekillendirir ve bunlar arasında bir hiyerarşi yoktur (akt. Arkanoc, 1993, s.5).

Tüm bu tartışmalar zaman içinde belli bir grubun üyesi olan bireylerin grup içinde ve gruplar arası ilişkilerde insan davranışını incelemeye yönelerek; yukarıda gruptan etkilenen ya da grup ve bireyin birbirini etkilediği davranışlar olarak tanımlanan kolektif eylem kavramını ortaya çıkarmıştır. Genel olarak herhangi bir grubun üyesinin, grubun çıkarlarını savunmak amacıyla veya o grubu geliştirmek amacıyla bir eylem içinde bulunması kolektif eylem olarak tanımlanmıştır (Wright, Taylor ve Moghaddam, 1990). Öte yandan kolektif eylem bireyin üyesi olduğu sosyal grubun çıkarı için dilekçe vermesinden başlayarak, bir gösteriye katılmaya,

bireysel olarak yürümeye; hem tek bir kişi tarafından hem de grup içinde topluluk halinde yapılabilir olan pek çok şekilde ortaya çıkabilir (Wright ve ark., 1990).

İlgili literatür kolektif eylem ölçümü açısından iki yaklaşıma işaret etmektedir. Biri katılımcılara bir ya da iki soruyla kolektif eyleme katılıp katılmadıklarını ya da ne sıklıkta katıldıklarını (Örn., Bilali, Vollhardt ve Rarick, 2017; Uysal, 2016) sormaktadır. İkicisi ise belli kolektif eylem davranışlarının sıralandığı Likert tipi ölçümlere (Örn., Gezici Yalçın, 2007; Tausch ve ark., 2011) dayanmaktadır.

Uluslararası literatüre bakıldığında kolektif eylem ölçek çalışmalarının daha çok belli kimlik grupları için geliştirilmiş olduğu görülmektedir(Örn., Bilali ve ark. 2017; Tausch ve ark., 2011, Yalçın, 2007). Lalonde ve Cameron'un (1993, s.74) dezavantajlı grup olan göçmenlerin kolektif kültürleşme stratejilerini araştıran çalışmasında yer alan asimilasyon, ayrışma ve bütünleşme boyutlarından oluşan Kolektif Kültürleşme Yönelimi Ölçeği (Collective Acculturation Orientation Scale) böyle bir ölçektir. Yine farklı etnik aidiyetlere sahip bireylerle yapılan bir çalışma Bilali ve arkadaşlarının (2017) kolektif eyleme katılım sürecini; katılımcılardan farklı toplumsal sorunlara (yolsuzluk, yoksulluk, göç, çocuk işçilik v.b.) yönelik olarak kolektif eylem planlamaları (dilekçe yazma, protesto yürüyüşü yapma, çocuk işçiliği azaltmak için şirket yöneticileri ile görüşme v.b.) yapmalarını isteyerek gerçekleştirdikleri çalışmadır. Bu çalışmada kolektif eyleme katılım "ait olduğum grubun karşılaştığı güçlükleri gidermek için bir protestoya katılmaya hazırım" ve "karşılaştığımız sorunları gidermek için ait olduğum grubun diğer üyeleri ile bir araya gelmeye hazırım" şeklindeki iki soru ile ölçülmesi amaçlanmıştır.

Tausch ve ark. (2011) öğrenci kimliği üzerinden, grup davranışları ve duygularının açıklanmasına yönelik yaptıkları çalışmada öğrenim ücretlerine yapılacak olası zamlara karşı ne tür eylemlere katılabileceklerine ilişkin bir ölçek uygulanmıştır. Çalışmanın katılımcıları 332 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Yapılan analizler sonucunda 16 maddelik ölçeğin, normatif eylemler (tartışma toplantılarına katılım, el ilanları dağıtma dilekçe verme vb.), normatif olmayan-şiddet içerikli- eylemler (taş veya şişe atma, polise saldırma ve kundaklama) ve normatif olmayan-şiddetsiz- eylemler (yolu trafiğe kapatma, üniversite işgal v.b.) alt faktörlerinden oluştuğunu göstermektedir. Benzer bir çalışmada, Ufkes, Dovidio ve Tel (2015) yurtdışına göç etmiş Kürtlerle yaptığı çalışmada kolektif eylem yönelimini; kurgusal dezavantaj ve tesadüfi dezavantaj sağlayan iki manipülasyon metni ve 13 maddeden oluşan bir soru formu ile incelemiştir. Bu soru formu 'normatif eylemler'(7 madde), 'normatif olmayan-şiddetsiz eylemler-(3 madde)' ve 'normatif olmayan- şiddet içerikli- eylemler' (3 madde) alt başlıklar ile tanımlanmış

kolektif davranışları ne sıklıkta sergiledikleri Likert tipi bir ölçekle sorgulanmıştır. Felemenkçe ve Almanca olarak farklı ülkelerde kullanılan ölçeğin psikometrik özelliklerine dair nasıl bir çalışma yapıldığına dair bilgi verilmemiştir. Yalçın (2007) doktora tezinde Almanya’da yaşayan ve Türkiye kökenli öğrencilerle yaptığı çalışmada kolektif eylemi Almanca yazılan 6 madde ile ölçmeye çalışmıştır.

Kolektif eylem konusunda yapılan Türkiye çalışmalarına bakıldığında az sayıda ölçek çalışması olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Özkan (2014) tarafından ‘Kadınların Kolektif Eylem Yöneliminin Yordayıcıları: Kültürel Benlik Kurguları, Kadın Kimliği ile Özdeşleşme, Kadınların Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Sistemi Meşrulaştırma Eğilimi’ adlı yüksek lisans çalışmasında; kadınların örgütlenme sürecinde sergilemesi muhtemel görünen kolektif davranışların yer aldığı çalışmadır. Bu ölçeğin maddelerinin oluşturulmasında Kelly ve Breinlinger’in (1995, s.49) öne sürdüğü kadınların kolektif davranış biçimlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca bazı maddeler (Örneğin., kadınların işlettiği mağazalardan alışveriş yapmak, kadın örgütlerine bağış yapmak vb.) Lalonde ve Cameron (1993, s.74)’un dezavantajlı grup olan göçmenlerin kolektif kültürleşme stratejilerini araştıran çalışmasında kullandığı Kolektif Kültürleşme Yönelimi Ölçeği’nin kadın örgütlenmesine uyarlanması sonucu oluşturulmuştur. Likert tipi ölçekte toplam 10 kolektif davranış yer almaktadır (kadın hakları için yürüyüşlere katılmak, kadınların işlettiği mağazalardan alışveriş yapmak, kadın örgütlerine bağış yapmak vb.). Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin tek boyutlu olduğu görülmüştür.

Bir başka Türkiye çalışmasında Uysal (2016), hazırladığı Kolektif Eylemler, Liderlik ve Sosyal Medya: Gezi Parkı Örneği adlı tez çalışmasında kolektif eylem sürecini bireylerin Gezi Parkı Eylemlerine katılma sıklıklarını 5’li Likert tipi bir ölçekle derecelendirilmiş ve kolektif eylem sürecini tek bir maddeyle doğrudan ölçmüştür.

Yukarıda verilen ölçek çalışmalarına bakıldığında kolektif eylem ölçeklerinin daha çok özel kimlik gruplarını hedef aldıkları görülmektedir. Bu çalışmada önerilen ölçek çalışması özel bir grup kimliğine yönelik değildir. Katılımcının kendisini öncelikli olarak hangi kimlikle tanımladığının ölçek açısından bir önemi yoktur. Bu şekliyle tüm özel grup çalışmalarında kullanılabilecek genel bir kolektif eylem ölçümü alınmaktadır. Yine incelenen çalışmalar ölçek yapısı açısından gerçekten alt boyutlarıyla bir ölçek formunda olan çalışmalar olduğu gibi bir iki madde ile alınan ölçümlerle de kolektif eylemin ölçülmeye çalışıldığına işaret etmektedir. Türkiye çalışmalarına bakıldığında ise sadece belli bir gruba yönelik -kadın hakları gibi – maddeleriyle öne çıkan ölçek çalışmalarının farklı gruplarda kullanılabilmesi belli zorluklar taşımaktadır. Öte

yandan bir ya da iki madde ile kolektif eylemin ölçülmeye çalışılması da bir ölçek çalışması olarak değerlendirilemez. Bu bilgiler ışığında Türkiye örnekleminde test edilmiş geçerli ve güvenilir farklı kimlik grupları ile yapılacak çalışmalarda kullanılabilecek genel bir kolektif eylem ölçeğine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Zomeren, Postmes ve Spears (2008) kolektif eylemin sosyo-psikolojik yordayıcıları ile ilgili olarak yaptıkları meta analiz çalışması sonucunda 1) algılanan adaletsizlik, 2) kimlik ve 3) yeterlilik değişkenlerinin nedensellik ilişkisi içinde kolektif eyleme etki ettiğini ortaya koymuşlardır. Sosyal Kimlik Kuramı (SKK) (Tajfel, 1978; Tajfel ve Turner, 1979) bireyin ait olduğu grubun toplumsal statü bağlamında pozitif bir düzeyde olduğunu hissetmesinin önemli olduğunu vurgular. SKK'na göre ait olduğu sosyal grupla düşük düzeyde kimliklenen yani kimlik gücü düşük bireyin davranış tarzı; bireyin sosyal grubundan ayrılma ya da daha yüksek statülü gruba geçme davranışıyla kendini gösteren sosyal hareketlilik, sosyal yaratıcılık yanında eylem ve protesto içeren sosyal rekabete yönelmeye kadar değişen bir düzlemde şekillenir (Tajfel ve Turner, 1979; Knippenberg ve Ellemers, 1990). Bu düzlemde birey ya daha yüksek statülü bir gruba geçerek kendini grupla birlikte değerli kılmaya çalışır; ya da dış grupla rekabete girerek – rekabet kolektif eylem yoluyla gerçekleşebilir- grubu ve üyelerini değersizleştiren sosyal ortamda grubunu pozitif anlamda değerli kılmaya çalışır. Bu doğrultuda kimlik işlevleri ve alt boyutları ile kolektif eylem yönelimi arasında pozitif ilişkiler olduğu düşünülmektedir.

Bu amaçla, Erikson'un bilimsel literatüre kazandırdığı kimlik kazanımı yaklaşımından yola çıkan ve kimliği çeşitli psikolojik işlevler açısından ele alan Adams ve Marshall'ın (1996) kimlik kavramsallaştırması kimlik işlevleri ile ilgili uygun bir ölçüm sağlayabilir. Kimliği birey için birçok psikolojik fonksiyonları olan kompleks bir mekanizma olarak tanımlayan bu yaklaşımın öne sürdüğü beş temel işlev şu şekilde sınıflandırılmaktadır. *Yapı*: Kimliğin bireyin kendisini tanımlayabilmesi için bir yapı sunar; *Amaç*: Çeşitli bağlar, değerler ve amaçlar aracılığıyla anlam ve yön duygusu sunar; *Kontrol* : Bireysel kontrol duygusu ve özgür irade sunar; *Uyum* : Değerler, inançlar ve düşünceler arasında tutarlılık ve uyum duygusu sunar; *Gelecek* : Bireye gelecekteki olasılıklar ve alternatif seçenekler bağlamında bir potansiyel sağlar. Bu çalışmada bu yaklaşımla, Serafini, Maitland ve Adams (2006) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması ve standardizasyonu Demir (2011) tarafından yapılan Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ), Kolektif Eylem Ölçeği'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini test etmek üzere kullanılacaktır.

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye’deki çalışmalarda kullanılabilecek, psikometrik özellikleri görgül olarak ortaya konmuş, pratik uygulaması kolay bir kolektif eylem ölçeğini literatüre kazandırmaktır.

Yöntem

Katılımcılar

Çalışmanın evrenini üniversitede öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini kolay örneklem yöntemi ile; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gümüşhane Üniversitesi, Hakkari Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Muğla Üniversitesi ve Trakya Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Katılımcılar 263 (% 52.1) kadın, 242 (% 47.9) erkek olmak üzere 505 bireyden oluşturulmuştur. Katılımcıların 175’i (% 34.7) birinci sınıf, 108’i (% 21.4), ikinci sınıf, 146’sı (% 28.9), 76’sı (% 15) dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcılar 17-34 yaş aralığındadır.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Demografik bilgi formunda katılımcılara yaş, cinsiyet, üniversite, fakülte/meslek yüksek okulu (MYO), bölüm, sınıf, doğum yeri ve en çok yaşadıkları şehir; soruları sorulmuştur. Ayrıca, katılımcılara etnik, siyasi, mezhepsel vb. çeşitli kimlik tanımlamaları örnek verilerek kendileri için en öncelikli kimliklerini belirtmeleri istenmiştir.

Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ): Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kolektif eylem eğilimini değerlendirmek üzere bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Ölçek maddeleri oluşturulurken Yalçın’ın (2007) doktora tezinde kullandığı 6 madde incelenmiş, güncel koşullarda kolektif eylemin sosyal medyada da yer bulduğu gözlemleri değerlendirilerek toplam on üç (13) ifade oluşturulmuştur. Bu ifadeler sosyal psikoloji alanında çalışmalar yapan iki akademisyen yargıcıya verilmiştir. Yargıcılar bağımsız olarak ifadeleri değerlendirmişlerdir. Yapılan değerlendirme sonucunda görünüş geçerliliği olan 9 madde ölçek çalışmasına alınmıştır. Ölçek (1= Hiç, 2=Nadiren, 3=Ara sıra, 4=Çoğunlukla, 5=Sıklıkla, 6= Çok sık) Likert tipi derecelendirme yöntemi ile değerlendirilmektedir. Kolektif eylem ölçeği “Yukarıda tanımladığınız sosyal grubunuzu ilgilendiren konularda aşağıdaki etkinliklere ne sıklıkta katıldığınızı değerlendiriniz. Aşağıdaki her bir ifade için “1” etkinliklere “hiç katılmadığınızı”, “6” “çok sık katıldığınızı” ifade etmektedir” yönergesi ile uygulanmıştır.

Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ): Bu çalışmada geliştirilen ölçeğin, ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek amacıyla; geliştirilen ölçekle birlikte, Serafini, Maitland ve Adams (2006) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması ve standardizasyonu Demir (2011) tarafından yapılan Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ) ile ölçülmüştür. Ölçek kimliğin beş ayrı işlevini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir: Yapı, amaç, kontrol, uyum ve gelecek (Serafini ve Adams, 2002).

Kimlik İşlevleri Ölçeği'nin iç güvenirlik katsayıları: Yapı boyutu için .70, Uyum boyutu için .76, Amaç boyutu için .80, Gelecek boyutu için .75 ve Kontrol boyutu için .77 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin beş alt boyutu, her bir boyuta ait madde puanlarının toplanması ile hesaplanmaktadır. 5'li Likert tipinde hazırlanmış 15 maddeden oluşan ölçeğin boyutlarından alınan yüksek puanlar, o boyutun temsil ettiği niteliklerin bireylerde yüksek düzeyde bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışmada yapılan güvenirlik analizi (Cronbach Alpha) sonucunda sırasıyla yapı boyutu .60, uyum boyutu .69, amaç boyutu .72, gelecek boyutu .65 ve son olarak kontrol boyutu .68 şeklinde hesaplanmıştır. Ayrıca tüm ölçeğe ait Cronbach Alpha değeri .87 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Bu çalışmada, Demografik Bilgi Formu, Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ) ve Kolektif Eylem Ölçeği kullanılmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra araştırmanın örneklemini teşkil eden: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gümüşhane Üniversitesi, Hakkari Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Muğla Üniversitesi ve Trakya Üniversitesi'ne sırayla gidilmiştir. Ölçeklerin uygulanması için her üniversiteye dört ya da beş gün ayrılmıştır. Uygulamanın gerçekleştiği fakülte veya meslek yüksek okullarında idarecilerin ve ders sorumlusunun uygun gördüğü bir sınıfta araştırmacı tarafından katılımcılara araştırmanın amacına yönelik kısa bilgilendirmeler yapılmış ve daha sonra kişilerden onam alınıp ölçekler uygulanmıştır. Bu çalışmanın zorunlu bir çalışma olmadığı, isteyenlerin çalışmaya katılmama hakları olduğu ve elde edilen bilgilerin hiçbir şekilde üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı özellikle belirtilip gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Yapılan bilgilendirme sonrasında toplamda 13 katılımcının çalışmaya katılmadığı ya da yarıda bıraktığı gözlenmiştir. Ölçeklerin doldurulma süresi okuma ve anlama hızına göre 15 ile 25 dakika arasında değişmektedir. Tüm uygulama boyunca 520 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan ölçekler veri temizliği esasları dikkate alınarak değerlendirilmiş, nihai olarak 505 katılımcının eksiksiz ve değerlendirici yanlılığı olmadan doldurduğuna hükmedilen veriler araştırma amacına uygun istatistiksel analizlerle değerlendirilmiştir.

Bulgular

Faktör Yapısı

Toplamda 9 maddeden oluşan ölçek 505 kişilik örnekleme uygulanmıştır. Söz konusu uygulamadan elde edilen verilere, Kolektif Eylem Ölçeği'nin (KEÖ) faktör yapısını incelemek üzere faktör analizi yapılmıştır. KEÖ'nin faktör yapısı screeplot analizi ile incelendiğinde özdeğeri (eigenvalue) 1'in üzerinde 2 faktör olduğu görülmüştür. Analizde elde edilen Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri (.89), ölçeğin uygulandığı örneklem sayısının ilgili analizleri yapabilmek için yeterli olduğunu göstermiştir. Yine analiz sonunda ölçek maddelerinin iki faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Buna göre birinci faktör toplam varyansın % 51.77'sini ikinci faktör toplam varyansın % 12.26'sını açıklamaktadır. İki alt faktör birlikte toplam varyansın % 64.03'ünü açıklamaktadır. Ölçek maddelerine Direct Oblimin rotasyonu ile faktör analizi yapılmıştır, sonuçlar Tablo 1'de görülebilir. Buna göre maddeler incelendiğinde ilk faktöre yüklenen maddelerin bireye yasal sorumluluk yüklemeyen '*Grup için sözcülük yaptım, Politik kampanya (mesela bağış kampanyası) çalışmalarına katıldım*' gibi eylemlere katılımı ölçmeye yönelik 6 maddenin birinci faktöre yüklendiği ve bu faktörün toplam varyansın 52.77'sini açıkladığı görülmüştür. te yandan ikinci faktöre yüklenen maddelere bakıldığında '*Yasadışı politik aktivitelere (mesela bir protestoda caddeleri trafiğe kapatmak) katıldım, İmza kampanyalarına katıldım*' gibi bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılımı ölçmeye yönelik ifadelerin yer aldığı görülmüştür. İkinci faktör toplam varyansın 12.26'sını açıklamaktadır. Buna göre ölçeğin iki alt faktörü bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım ve bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım olarak adlandırılmıştır. Her iki alt faktör tüm varyansın yüzde 64.03'ünü açıklamaktadır.

Söz konusu KEÖ faktörlerine tek tek yapılan faktör analizleri sonunda ise; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım alt faktörü maddelerinin aynı faktöre yüklendiği ve varyansın 58.7'sini açıkladığı görülmektedir. Diğer yandan bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılımı alt faktörüne ait maddeler aynı faktöre yüklenmekte ve varyansın 68.7'sini açıklamaktadır. Ölçek alt faktörlerine ayrı ayrı yapılan faktör analizi sonuçları Tablo 2'de görülebilir.

Tablo 1

Kolektif Eylem Ölçeği Direct Oblimin Faktör Rotasyonu Sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)
A1	0.71	52.77
A2	0.72	
A3	0.81	
A4	0.71	
A5	0.80	
A7	0.76	12.26
B6	0.79	
B8	0.86	
B9	0.77	
Açıklanan Toplam Varyans		64.03

Tablo 2

Kolektif Eylem Ölçeği Alt Faktörlerine Ait Temel Bileşenler Faktör Analizleri

Madde	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Yüzdesi (%)
A1	0.68	58.7
A2	0.77	
A3	0.78	
A4	0.78	
A5	0.80	
A7	0.77	10.0
B6	0.84	
B8	0.82	
B9	0.83	
Açıklanan Toplam Varyans		68.7

Kolektif Eylem Ölçeği'nin Güvenirliğine İlişkin Analizler

Kolektif Eylem Ölçeği güvenirliliğini incelemek amacıyla Cronbach alfa katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım alt faktörüne ait Cronbach Alpha iç güvenirlilik katsayısı .85 iken, bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım alt faktörüne ait iç güvenirlilik katsayısı .77 olduğu gözlenmiştir. Tüm ölçeğe ait iç tutarlılık katsayısı .88 olduğu görülmüştür. Kolektif Eylem Ölçeğine ait madde toplam korelasyonları ve Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayıları Tablo 3'de görülebilir.

Tablo 3

Kolektif Eylem Ölçeği Alt Faktör Maddelerine Ait İç Tutarlılık Analizleri

Madde	Ort.	S	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Elenirse Tutarlılık	İç Tutarlılık Katsayısı (a)
A1	2.42	1.48	0.55	0.85	
A2	2.31	1.45	0.65	0.83	
A3	3.18	1.76	0.67	0.83	
A4	2.03	1.43	0.66	0.83	
A5	3.08	1.70	0.70	0.82	
A7	3.11	1.77	0.66	0.83	
Toplam	16.14	7.35			.85
B6	2.08	1.63	0.63	0.67	
B8	1.76	1.39	0.59	0.71	
B9	2.65	1.65	0.61	0.69	
Toplam	6.48	3.87			.77
Ölçek Toplam					.88

Kolektif Eylem Ölçeği alt faktörleri arasındaki ilişkiye Pearson Korelasyon Katsayısı ile bakıldığında bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım alt faktörü ile bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım alt faktörü ($r = .63$ $p < .01$), bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım alt faktörü ile kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = .96$ $p < .01$) pozitif yönde anlamlı ilişkiler görülmüştür. Diğer taraftan bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım alt faktörü ile kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = .83$ $p < .01$) pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ölçek alt faktörleri arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 4 ' de görülebilir.

Tablo 4

Kolektif Eylem Ölçeği Alt Faktörleri Arasındaki İlişkiler

	1	2	3
1. Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eylemler	-		
2. Bireye Yasal Sorumluluk Yükleyen Eylemler	.63**	-	
3. Kolektif Eylem Toplam Puan	.96**	.83**	-
Ort.	16.14	6.49	22.63
S	7.85	3.88	10.25

*p<.05, **p<.01

Kolektif Eylem Ölçeği'nin Geçerliğine İlişkin Analizler

Bu araştırmada geliştirilen ölçeğin, ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek amacıyla geliştirilen ölçekle birlikte, Serafini, Maitland ve Adams (2006) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması ve standardizasyonu Demir (2011) tarafından yapılan Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ) uygulanmıştır. Buna göre Kimlik işlevleri Ölçeği (Kİ) alt faktörlerinden yapı ile kolektif eylem alt faktörlerinden bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasında ($r = .160$ $p < .01$) pozitif bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca yapı ile kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = .141$ $p < .01$) pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

KİÖ alt faktörlerinden uyum kimlik işlevi ile kolektif eylem alt faktörlerinden bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasında ($r = .118$ $p < .01$) pozitif bir ilişki gözlenmekle beraber uyum kimlik işlevi ile kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = .088$ $p < .05$) pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Diğer taraftan kimlik işlevleri alt faktörlerinden amaç ile kolektif eylem alt faktörlerinden bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasında ($r = .105$ $p < .05$) pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Benzer şekilde kimlik işlevleri alt faktörlerinden gelecek ile kolektif eylem alt faktörlerinden bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasında ($r = .128$ $p < .01$) pozitif bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca gelecek ile kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = .093$ $p < .05$) pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Ayrıca kimlik işlevleri alt faktörlerinden kontrol ile kolektif eylem alt faktörlerinden bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasında ($r = ,219$ $p < .01$) pozitif bir ilişki gözlenirken bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler alt faktörü arasında ($r = ,109$ $p < .05$) pozitif bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca kontrol ile kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = ,199$ $p < .01$) pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Tablo 5

Kimlik İşlevleri Ölçeği ve KEÖ ve Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkiler(N=505)

	B.Y.S Yüklemeyen Eyl.	B.Y.S Yükleyen Eyl.	K.E Toplam
Yapı	.160**	.068	.141**
Uyum	.118**	.007	.088*
Amaç	.105*	.013	.080
Gelecek	.128**	.004	.093*
Kontrol	.219**	.109*	.199**
Kİ Top	.187**	.050	.153**
Ort.	16.14	6.84	22.63
S.S	7.35	3.37	10.24

* $p < .05$, ** $p < .01$

Son olarak Kimlik işlevleri Ölçeği toplam puanı ile kolektif eylem alt faktörlerinden bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasında ($r = ,187$ $p < .01$) pozitif bir ilişki gözlenirken kolektif eylem toplam puanı arasında ($r = ,153$ $p < .01$) pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. KİÖ ile KEÖ arasındaki ilişkiler Tablo 5'te görülebilir.

Tartışma

Bu araştırmada Türkiye'deki çalışmalarda kullanılabilecek, psikometrik özellikleri görgül olarak ortaya konmuş, pratik uygulaması kolay bir kolektif eylem ölçeğinin literatüre kazandırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan analizler sonucunda geliştirilen Kolektif Eylem Ölçeği'nin iki faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. İki faktörün ölçeğin ölçtüğü niteliğe ilişkin açıkladığı varyansın anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Belirlenen faktörler içerdikleri maddeler açısından incelenerek sırasıyla “bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler” ve “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” olarak adlandırılmıştır. Birinci

faktörün altında altı madde (1,2,3,4,5,7) ikinci faktörün altında üç madde (6,8,9) yer almaktadır. Birinci faktör olarak belirlenen “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” faktörüne, bireyin katıldığı eylemlerde kimliğinin ifşa olmasının kendi inisiyatifinde olmasını ya da bahsi geçen eylemin var olan yasal sınırlar içinde olmasını ifade eder. Bu faktöre yüklenen maddelere örnek olarak “*Politik buluşmalar veya workshoplara/çalıştaylara katılmak*” ve “*Politik kampanya (mesela bağış kampanyası) çalışmalarına katılmak*” ifadeleri verilebilir. Diğer taraftan ikinci faktör olarak belirlenen “bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler” alt faktörüne, bireyin katıldığı eylemlerde kimliğinin açık bir şekilde ifşa olması veya yapılan eylemin var olan yasal sınırların dışında olmasını ifade eder. Bu faktöre yüklenen maddelere örnek olarak “*İmza kampanyalarına katılmak*” ve “*Yasadışı politik aktivitelere (mesela bir protestoda caddeleri trafiğe kapatmak) katılmak*” ifadeleri verilebilir.

Yapılan analizler KEÖ’nin toplam ölçek puanı yanında, her bir alt ölçeğin kendi içindeki güvenirliğine bakıldığında elde edilen iç güvenirlik katsayılarının oldukça yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu durum KEÖ’nin içsel güvenirliğinin tatmin edici bir ölçek olduğunu göstermektedir.

KEÖ’nin ölçüt bağıntılı geçerliliğini incelemek amacıyla; geliştirilen ölçekle birlikte, Serafini, Maitland ve Adams (2006) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması ve standardizasyonu Demir (2011) tarafından yapılan Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ) ile uygulanmış iki ölçek toplam puanları ve alt ölçekleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Buna göre; Kimlik işlevleri Ölçeği (Kİ) alt faktörlerinden “yapı” ile kolektif eylem alt faktörlerinden “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” arasında ve kolektif eylem toplam puanı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda; kimliğin bireye sağladığı işlevlerden yapı işlevi; bireyin kim olduğunu anlamasını sağlayan zemindir. Kimlik bireye özerk ve biricik oluşuna dair farkındalık sağlamaktadır, söz konusu farkındalık ise kendinden emin olma duygusu ve benlik saygısı sağlayan bir yapı sunmaktadır (Serafini ve Adams, 2002, s.367). Bu bağlamda bireyin yapı işlevinin yüksek olması; bireyin özgüveni yüksek, kendini tanımlayabilen ve ifade edebilen bir düzeyde olması olarak yorumlanabilir. Böylesi bir yapıda olan bireylerin sorunları konuşarak tartışarak çözebilme yeteneklerinin yüksek olduğu düşünülmüş ve hak savunuculuğunu demokratik yol ve yöntemlerle yaptıkları düşünülmüştür.

KİÖ alt faktörlerinden “uyum” kimlik işlevi ile kolektif eylem alt faktörlerinden “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen” eylemler ve kolektif eylem toplam puanı arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Kimliğin bireye sağladığı işlevlerden uyum işlevi; toplumsal değerler, inançlar ve düşünceler

arasında tutarlılık, süreklilik ve uyum duygusu sunmayı ifade eder. Kimlik bireye zaman içinde kendiyile ilgili bir senteze varma ve uyum becerisi sunmaktadır, bu da bireyin kendinden hoşnut olma duygusunu sağlamaktadır. Kimliğin bu işlevi bireyin sosyal ve akademik alanlarda yaşanan durumlara uyum sağlamasını da ifade etmektedir (Serafini ve Adams, 2002, s.367). Uyum işlevinin bu tanımından yola çıkarak bireyin içinde bulunduğu duruma hızlı adapte olduğu verili şartları çok fazla irdelemediği düşünülmüştür. Bireyin yaşadığı herhangi bir problemi içinde yaşadığı toplumsal yapıyı rahatsız etmeden ve hem toplumsal değerler ve inançlar hem de var olan yasalar çerçevesinde çeşitli hak arama yöntemlerine katılım gösterdiği ve sosyal yaşamı engelleyecek insanları rahatsız edecek yasal olmayan eylemlerden uzak durduğu bulunmuştur.

Diğer taraftan Kimlik işlevleri alt faktörlerinden “amaç” ile kolektif eylem alt faktörlerinden “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Kimlik işlevlerinden amaç işlevi; çeşitli sosyal bağlar, değerler ve amaçlar aracılığıyla anlam ve yön duygusu sunmaktadır. Kimlik bireyin davranışlarını yönlendirebileceği ya da kontrol edebileceği bir zemin sağlamaktadır (Serafini ve Adams, 2002, s.367). Bu tanımlama bağlamında değerlendirildiğinde kimliğin bu işlevi bireyin kendi yaşamını organize etme ve belirli hedefler belirlemeyi ifade eder. Amaç işlevi yüksek olan bireylerin daha çok hedef ve kariyer yönelimli olduğu düşünülmektedir. Yani bireyin içinde bulunduğu zaman ve mekândaki problemleri çok önemsemeyeceği daha çok kariyeri ile ilgili uzun vadeli problemleri önemseddiği düşünülmüştür. Böylesi bir durumda bireyin sadece yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılımı ve bu katılımında çok düşük bir düzeyde olması bireyin bütün enerjisini ve kaynaklarını uzun vadeli bir planlama için harcadığı ve var olduğu durumlardaki haksızlık veya sıkıntıları göz ardı ettiği olarak değerlendirilmiştir.

Benzer şekilde Kimlik işlevleri alt faktörlerinden “gelecek” ile kolektif eylem alt faktörlerinden “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” ve kolektif eylem toplam puanı arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Kimliğin bu işlevi bağlamında güçlü olan bireylerin geleceklerini planlama, organize etme ve buna yönelik yüksek bir çaba sarf ettikleri söylenebilir. Bireyin geleceğine yönelik planlamalar yapması ve zaman, para ve çaba bağlamında bütün kaynaklarını bu gelecek planlamalar için ortaya koyması; bu planlamayı sekteye uğratacak durum ve algılarla her şekilde mücadele edilebileceğini ifade eder. Bu bağlamda özellikle gelecek işlevi bağlamında güçlü olan bireylerin kendi planlamaları doğrultusunda her türlü kolektif eyleme katılmaları beklenmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçlar gelecek işlevi güçlü olan bireylerin yasadışı ya da yasal olarak sorumluluk yükleyen eylemlerden uzak durduklarını göstermiştir. Bu sonuç gelecek işlevi yönelimli

bireylerin kendi planlamalarını risk altına alacak ya da gelecekteki kariyer hedeflerini etkileyecek eylemlerden uzak durmaları ile açıklanabilir. Bu bireylerin kolektif eylem toplam puanı bağlamında düşük bir ilişkinin gözlenmesi de bu durumu destekler niteliktedir.

Ayrıca kimlik işlevleri alt faktörlerinden “kontrol” ile kolektif eylem alt faktörleri “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler”, “bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler” ve kolektif eylem toplam puanı arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Kimlik işlevlerinden kontrol işlevi; kimliğin bireye kontrol duygusu sunmasını ifade etmektedir. Kimlik bireye bağımsız olarak kendini ifade etme yeteneği, özgür irade ve özerklik duygusu sağlamaktadır (Serafini ve Adams, 2002, s. 367). Kimlik gelişimi sürecini tamamlamış ve kimliğin bireye sağladığı işlevlerden kontrol işlevi güçlü olan bireylerde; herhangi bir durumda kendini özgür olarak ifade etmeyi, yaşanan olumlu ya da olumsuz bir durumda iradesinin güçlü olmasını ve bireyin birçok bireysel ve toplumsal baskı unsurundan kendini kurtarıp özerk yaşayabilmesini ifade eder. Sonuçlar incelendiğinde bu bireylerin kolektif eyleme katılım düzeylerinin yanında hem yasal hem yasadışı eylemlere katılım düzeylerinin pozitif olduğu görülmektedir. Kontrol işlevi yüksek olan bireylerin özgüveninin yüksek, toplumsal ve inançsal baskı mekanizmalarından sıyrılmış oldukları düşünülmektedir. Ayrıca bu bireylerin yanlış gördükleri durumlara müdahale etme, söz söyleme ve itiraz etme yetilerinin gelişkin olduğu söylenebilir. Ortaya koyduğu tavrın sonuçlarını kestirme ve oluşabilecek sıkıntılara göze alma bağlamında da özgüven sahibi oldukları düşünülmektedir.

Son olarak Kimlik işlevleri Ölçeği toplam puanı ile kolektif eylem alt faktörlerinden “bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler” arasında ve kolektif eylem toplam puanı arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Sosyal kimlik kuramları (Tajfel, 1978; Tajfel ve Turner, 1979) bireyin ait olduğu sosyal grubun, toplumsal statü bağlamında pozitif bir düzeyde olduğunu hissetmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu kurama göre kolektif eylem düşük statülü grupların, üyelerinin kendi gruplarını değersizleştiren sosyal ortamda kendilerini ve gruplarını pozitif anlamda değerli kılmak için başvurdukları bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda herhangi bir gruba kimliklenmiş ve bu kimliğin kendisine sağladığı işlevlerin farkında olan bireyin kendisini ve kendisini ait hissettiği grubu verili durumdan daha pozitif bir duruma taşımak için başka gruplarla rekabet etmek veya sıkıntılarla başa çıkmak için kolektif eyleme yöneldiğini söylemek mümkündür. Kolektif eyleme yönelirken de riskli sayılabilecek bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlerden uzak durması ve daha meşru eylemlere yönelmesi en azından içinde bulunduğu konumu kaybetmemeye çalışması olarak yorumlanabilir.

Özetle; KİÖ ile KEÖ arasındaki ilişkiler incelendiğinde ortaya çıkan bütün ilişkilerin pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Bu durum, KEÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliğine işaret etmektedir. Ölçekler arası ilişkilerin çok yüksek olmaması, örneklem büyüklüğü ve hedef örneklemin göçmenler, azınlıklar vb. gibi normatif olmayan bir grup yerine kendini farklı kimliklerle tanımlayan normatif bir grup olarak üniversite öğrencilerinden oluşması ile açıklanabilir. Sonuç olarak, bu çalışmada hedeflenen Kolektif Eylem Ölçeği'nin Türkiye örnekleminde kullanılabilecek psikometrik özellikleri görgül olarak test edilmiş ve geçerlilik ve güvenilirlik açısından tatmin edici sonuçlara ulaşılmış, tüm kimlik gruplarında kullanılabilecek, eylem çeşitliliği anlamında güncel uygulamaları (facebook gibi) kapsayan pratik bir ölçek olduğu söylenebilir.

Bu ölçek çalışmasında daha önceki çalışmalara artı olarak sadece özel kimlik gruplarını hedef almayan farklı gruplarda kullanılabilecek bir ölçek geliştirilmiştir. Daha önceki çalışmaların göçmenler, kadınlar, eşcinsel aktivistler, sosyal adaletsizliğe uğramış öğrenciler gibi normatif olmayan gruplar (Bilali ve ark., 2017; Özkan, 2014; Tausch ve ark., 2011; Ufkes ve ark., 2015; Uysal, 2016; Gezici Yalçın, 2011) üzerinde gerçekleştirildiği gözlemi değerlendirildiğinde bu ölçek çalışmasının normatif bir grup üzerinde test edilmiş olması; bir şekliyle kolektif eylemin normatif gruplarda varlığına işaret olarak yorumlanabilir. Normatif öğrenci grubunda kolektif eylem konusunda böyle anlamlı bir sonucun ortaya çıkması; öğrenci gruplarının 2013 Gezi Parkı Olayları'ndan etkilenmesi (Elgin ve Mamatoğlu, 2014) özellikle yasal sorumluluk içermeyen facebookta yazışmak gibi eylemlerin diğer kolektif eylem davranışları ile kıyaslandığında sıradan, günlük faaliyetler gibi gerçekleşmesi ile de açıklanabilir.

Bu çalışmada, katılımcılardan açık isimleri alınmasa da siyasi etnik vb. kimlik önceliklerini vermelerinin istenmesi, kolektif eylemlere katılıma yönelik olarak yasalarla uyumlu olmayan bazı maddelerin ölçek içinde yer alması değerlendirilme kaygısı yaratacak bir sınırlılık gibi görünmektedir. Ancak; araştırma bulguları ölçeğin yasal ve yasal olmayan durumları iki alt faktöre yüklenerek ayrıştığını göstermektedir. Gelecek çalışmalarda bu ölçeğin farklı örneklemelerde test edilmesi ölçeğin genelleme geçerliğine katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- Adams, G. R. ve Marshall, S. K. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of adolescence*, 19(5), 429-442.

- Arkonaç, S. A. (1993). *Grup ilişkileri*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bilali, R., Vollhardt, J. R. ve Rarick, J. R. D. (2017). Modeling collective action through media to promote social change and positive intergroup relations in violent conflicts. *Journal of Experimental Social Psychology*, 68, 200-211.
- Demir, İ. (2011). Kimlik işlevleri ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenirliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 571-586.
- Elgin, V. M. ve Mamatoğlu, N. (2014). Gezi Parkı Olayları: Namus Kültürü ve Çatışma Çözüm Tarzları Açısından Bir Değerlendirme. *Alternative Politics/Alternatif Politika*, 6(1).
- Gezici Yalçın, M. (2007). *Collective Action Of Immigrants From Turkey Living In Germany*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Philipps-Universität Marburg.
- Kelly, C. ve Breinlinger, S. (1995). Identity and injustice: Exploring women's participation in collective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 5(1), 41-57.
- Knippenberg, A. V. ve Ellemers, N. (1990). Social identity and intergroup differentiation processes. *European review of social psychology*, 1(1), 137-169.
- Lalonde, R. N. ve Cameron, J. E. (1993). An intergroup perspective on immigrant acculturation with a focus on collective strategies. *International Journal of Psychology*, 28(1), 57-74.
- Lalonde, R. N. ve Cameron, J. E. (1994). Behavioral responses to discrimination: A focus on action. In M. P. Zanna ve J. M. Olson (Eds.), *The psychology of prejudice: The Ontario symposium* (Vol. 7, pp. 257-288).
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler psikolojisi*. Çev. Y. Ender. İstanbul: Hayat Yayınevi.
- Özkan, K. (2014). *Kadınların Kolektif Eylem Yöneliminin Yordayıcıları: Kültürel Benlik Kurguları, Kadın Kimliği İle Özdeşleşme, Kadınların Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Sistemi Meşrulaştırma Eğilimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serafini, T. E. ve Adams, G. R. (2002). Functions of identity: Scale construction and validation. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(4), 361-389.
- Serafini, T. E., Maitland, S. B. ve Adams, G. R. (2006, March). The functions of identity scale: Revisions, validation and model testing. In *Poster presented at the Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence, San Francisco, California*.

- Tajfel, H. E. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The social psychology of intergroup relations*, 33(47), 74.
- Tausch, N., Becker, J. C., Spears, R., Christ, O., Saab, R., Singh, P. ve Siddiqui, R. N. (2011). Explaining radical group behavior: Developing emotion and efficacy routes to normative and nonnormative collective action. *Journal of personality and social psychology*, 101(1), 129.
- Ufkes, E. G., Dovidio, J. F. ve Tel, G. (2015). Identity and collective action among European Kurds. *British journal of social psychology*, 54(1), 176-186.
- Uysal, M.S. (2016). *Kolektif Eylemler, Liderlik ve Sosyal Medya: Gezi Parkı Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: a quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological bulletin*, 134(4), 504.
- Wright, S. C., Taylor, D. M. ve Moghaddam, F. M. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 994.